

316.77
7.01:37

Prethodno priopćenje
Primljeno: 20. listopada 2006.
Prihvaćeno: 17. prosinca 2006.

KOMUNIKACIJA PUTEM VIZUALNE UMJETNOSTI U MEĐUNARODNOJ SURADNJI

Vera Turković

Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu

Akademija likovnih umjetnosti
Ilica 85
10000 ZAGREB
e-mail: vera.turkovic@zg.t-com.hr

Sažetak

Danas je opće prihvaćena činjenica da živimo u digitalnom vremenu, pod dominacijom vizualne kulture i vizualnih komunikacija. Tehnologija je unaprijedila vizualne komunikacije i vizualnu umjetnost na tako subtilan način da ljudi uglavnom nisu svjesni ove promjene. Svakome je danas potreban vizualni jezik u komunikaciji i svakodnevnom životu, međutim većina je još uvijek okrenuta tradicionalnim vrijednostima koje se temelje na verbalnoj i pisanoj komunikaciji. Obrazovni programi i administracija nalaze se na istoj razini. Zašto je tome tako?

Drugi je problem, o kojem raspravlja ovaj rad, još ozbiljniji, a proizlazi iz pitanja koliko je nova kulturalna paradigma oslonjena na digitalne medije, koji služe uglavnom prenošenju informacija, primjerena kontinuitetu realiteta života. Uzmemo li u obzir činjenicu da je tehnologija apsolutno podređena tržišnoj ekonomiji i njenoj logici profita, postavlja se pitanje koliko ona pomaže kulturnom zblizavanju, kulturnoj interakciji. Zahvaljujući medijima ljudi koji pripadaju različitim kulturnim obrascima lako dolaze u dodir širom svijeta. Međutim, potreba za uzajamnim razumijevanjem još uvijek uvelike nedostaje. Što može promijeniti ovo stanje?

Ovaj rad ističe razliku između vizualne kulture i vizualne umjetnosti i tvrdi da je pogrešno ono zaključivanje koje polazi od konstatacije da vizualna kultura definira umjetničke vrijednosti. Naprotiv, vizualna komunikacija koja se svodi na komunikaciju radi komunikacije ne može obuhvatiti i izraziti (1) značenje života i (2) osjećaje drugih ljudi. Za razliku od vizualne komunikacije, vizualne umjetnosti upotrebljavaju simbolički jezik koji nadilazi stvarnost i otkriva ono što je svima zajedničko. Univerzalni jezik umjetnosti posjeduje i estetsku i etičku dimenziju, te stimulira intelekt. Jezik umjetnosti unapređuje društvenu interakciju i suradnju. Konačno, jezik umjetnosti podjednako stimulira osjećaje i osigurava emotivno i duhovno ispunjenje. Ovaj se rad bavi fenomenima vizualne umjetnosti u međunarodnoj komunikaciji.

Ključne riječi: vizualna umjetnost, vizualna komunikacija, simbolički jezik, internacionalna suradnja putem umjetnosti

VIZUALNA UMJETNOST I VIZUALNO – VERBALNA KOMUNIKACIJA

Osjećajući se pripadnicima zapadne civilizacije mi volimo reći da živimo u društvu koje počiva na vizualnoj kulturi. To je međutim, jedna neutemeljena i proizvoljna tvrdnja koja je nastala i proširila se pod jakim utjecajem vizualnih medija kao onih koji nas svakodnevno obasipaju vijestima, reklamama i zabavom. Točno je da su internet, kompjutorske i video igre, TV, reklame, zabava i film, izumi vremena u kojem živimo i moćne tehnologije koje nas zaokupljaju. One međutim stvaraju

privid kako se sve važnije poruke prenose putem slike. Štoviše, pod utjecajem zastrašujuće količine slika koje primamo na taj način, mi smo i promijenili značenje pojma «slika» tako da on danas označava uglavnom kompjutorski generiranu sliku, stoga rijetko razlikujemo, uvjetno rečeno, tri tipa slike: «plošna», «prostorna» i «elektronička slika», tj. sliku kao produkt umjetnosti od vizualne poruke društvenog ili komercijalnog karaktera. Tomu svoj prilog nerijetko daje i suvremena umjetnost u vidu vizualnih fenomena kao što su: video, video instalacije, *computer art*, *site-specific art*, vizualni efekti u konceptualnim umjetničkim radovima, *multi-media* itd. Zato je kao što kaže Mie Buhl (2005:103-114): «Danas je teško razlikovati umjetničku formu od, na primjer, društvenih i komercijalnih projekata. U stvari često je moguće dokazivati da reflektivni oblici komunikacije, vidljivi u mnogim reklamnim emisijama, izranjaju iz umjetnosti. Ova reflektivna forma komunikacije dio je kasne moderne vizualnosti koju možemo zamijetiti posvuda, uključujući televizijske vijesti i dokumentarne emisije».

Zapadnjaci žive u vremenu sveopće žurbe ili kako kažu Christa Maar i Hubert Burda (2005.) u knjizi *Iconic turn u «ubrzanom vremenu»* koje skraćuje prostorne distance, u vremenu dominacije komercijalne kulture. To je kultura kojoj vizualni jezik služi oglašavanju, propagandi, reklamama, nagovaranju, komunikaciji u službi isključivog prijenosa informacija po diktatu prakse biznisa. Medijske institucije formiraju ukus publike u skladu s ekonomskim vrijednosnim sustavom. Stvoreno je simboličko okruženje u kojem su komunikacijske tehnologije proširile uporabu slike (image) tako da vizualni jezik prenosi poruke samo kao nadomjestak za govorni jezik u funkciji neke državne ideologije ili tržišne ekonomije. Prednost ovih medija je u tome što postižu visok stupanj kompresije podataka i time dopuštaju prijenos velikog broja podataka u jednostavnu frazu, sliku ili oblik. Slikom se dakle, izrazito komercijalna kultura koristi da bi brže i jednostavnije prenijela poruku koja bi u govornom/pisanom obliku bila znatno kompliciranija.

Takav prijenos informacija ne podrazumijeva sustav znakova pomoću kojega se između pošiljatelja poruke i publike razvija dijaloški odnos u pravom smislu riječi. Zato je deplasirano govoriti o vizualnoj kulturi kao kulturnoj paradigmi i o širokoj uporabi vizualnog jezika umjesto verbalnog jezika, samo zato što se sve veći broj informacija prenosi u obliku slike.

Naprotiv, zapadna kultura je još uvijek izrazito verbalna kultura, riječi i brojevi čine osnovicu naše komunikacije. Jezik kojim se služimo kada analiziramo, opisujemo, odgovaramo i komuniciramo, verbalni je jezik. Vizualno mišljenje se uvijek prevodi na verbalni jezik iz razloga da bi bilo široko shvaćeno. Čak i onda kad uspijevamo osvijestiti da spoznajni proces počinje s vizualnim formama, mi uvijek pričamo i teoretiziramo, da bi na taj način došli do razumijevanja istih tih oblika putem mentalnih konstrukata. Tu vrstu *phono-logo-centrism-a* (termin je skovao Chris Jenks, 2005.) zavaljujemo poimanju kulture zasnovanom na Kartezijanskoj ideji o «mentalnoj supstanciji» i Lockovom poimanju «mentalnog procesa» koje je u svojoj suštini racionalističko, a nikad intuitivno. Drugim riječima, nama je jasno da

je slika činjenica, ali važnija nam je misao kao logička slika činjenice. Mi npr. znamo reći «vidiš li» ili «vidiš li što ja mislim», a da pri tome uopće ne podrazumijevamo gledanje, nego mišljenje. U socijalnom diskursu Zapadnoeuropske kulture još se uvijek zanemaruje sustav neverbalnih znakova, posebice vizualni znak na kojem se zasnivaju likovne umjetnosti/vizualne umjetnosti, a tvore način komunikacije, jednako tako esencijalan kao što je način komunikacije utjelovljen u govorno-slušni jezik. To je karakteristika Zapadne kulture koja expandira s pojavom racionalizma u 18. stoljeću, a racionalisti su bili mišljenja da je čovječanstvo u svom intelektualnom razvoju transcendiralo simbol i da je logička spoznaja vrednija od svake druge spoznaje, pa tako i pojam od slike. Zato Jenks, C. (2002:11) zaključuje: „Zapadnjaci su s vremenom naučili vid smatrati najneposrednijim pristupom vanjskome svijetu. No, unatoč tome ili možda baš zbog toga uvjerenja, sposobnost vida se, nizom veoma složenih procesa, stopila sa spoznajnim moćima. S jedne se strane vid pretpostavlja svim ostalim osjetilima i smatra se potpuno neovisnim, slobodnim, čak i nepatvorenim, dok se, s druge strane, vizualni simboli doživljavaju prizemnima i ograničenima, a njihova interpretacija krajnje neutemeljenom“.

Danas, međutim, već stojimo pred zadatkom da osmislimo i ocijenimo snagu simboličkog načina mišljenja i da stanemo u obranu njegovog povratka i širenja. Valja se suočiti s činjenicom da svaka valjana socijalna integracija zahtjeva potpun razvoj oba sustava komunikacije: verbalnog i slikovnog.

Da bi to mogli prihvatiti to kao činjenicu, prvo moramo shvatiti da je jezik umjetnosti simbolički jezik i da likovna umjetnost/vizualna umjetnost može prenositi informaciju ili ocijeniti neku situaciju s istom preciznošću kao i govorna deskripcija neke situacije. Glazbom se isto tako može prenijeti informacija o nekoj situaciji ili o nekom raspoloženju. Valja nam shvatiti činjenicu da je umjetnost kognitivna aktivnost, da umjetnost nije samo ukras ili pojačanje lingvističkom tipu diskursa. Umjetnost nije čak ni supstrat za ove tipove diskursa, to je jedinstven način govora, koji pruža mogućnost pristupa onim područjima znanja koja su zatvorena za druge diskurse.

Rijetki su međutim, koji na takav način shvaćaju ulogu umjetnosti. To je logično, uzmemo li u obzir da je govorno-slušnom jeziku oduvijek veliki rival bio vizualni jezik, a rascjep između slike i riječi jedna od fundamentalnih kontradikcija naše kulture. Zašto mi imamo takav poriv da zamišljamo odnos između riječi i slika u političkim terminima kao borbu za teritorij, kao natjecanje suprotstavljenih ideologija? Zašto čitava zapadna civilizacija počiva na pretpostavci da znanstveni, pravni, tehnološki, politički, moralni, religiozni i svi drugi oblici govora nisu samo adekvatni, već su isključivo prikladni za stjecanje znanja i otkrivanje istine? Jednostavan odgovor na ovo pitanje dao je W. J. T. Mitchell (1986:42) u knjizi *Iconology: Image, Text and Ideology* koji glasi: «Odnos između riječi i slika odražava unutar carstva prikazivanja, označavanja i komunikacije, odnos koji mi postavljamo između simbola i svijeta, znakova i njihovih značenja. Mi zamišljamo jaz između

riječi i slika toliko širok koliko je velik jaz između riječi i stvari, između kulture i prirode. Slika je znak koji pretendira da ne bude znak, prerušavajući se u prirodnu nužnost i prisutnost. Riječ je «njeno drugo», umjetni, arbitrarni proizvod ljudske volje koji narušava prirodnu prisutnost uvodeći neprirodne elemente u svijet – vrijeme, svjesnost, povijest, otuđujući intervenciju simboličkog posredovanja, itd...». To dalje implicira da je kultura oblik posredovanja koji omogućava distanciranje od prirode i kontrolu nad prirodnim pojavama, a podržava je racionalistički pogled na svijet. Istodobno takav svjetonazor potiče razvoj znanosti za koju tvrdimo da nas jedina vodi do istine. Vizualnu komunikaciju i vizualno mišljenje i u modernoj eri pritišće znanstveni pristup ili bolje rečeno ideologija scientizma. Scientizam, međutim, nije profesionalna praksa genuinih znanstvenika, već je naivan i popularan pristup koji pripisuje podijeljenu istinu infrastrukturi tehnicizma koja nas okružuje, a na kojoj se razvija ekonomija. Onima koji još uvijek vjeruju da je istina jednima/znanstvenicima sve, a drugima ništa/umjetnicima Nelson Goodman (1976:219) u knjizi *Languages of Art* kaže: «Ako o hipotezama, ali ne i o umjetničkim djelima, govorimo kao o istinama, to je zato što izraze «istinito» i «lažno» čuvamo za simbole rečeničnog oblika. Ne kažem da je ta razlika zanemariva, no to je razlika u vrsti, a ne u rodu, razlika u polju primjene, a ne u formuli, te ne naznačuje nikakav rascjep između znanstvenog i estetskog. »Svi mi primjećujemo da znanstvenoj literaturi nerijetko još i danas nedostaju slikovni materijali i da su mnogi visokoobrazovani ljudi «vizualno nepismeni» jer pripadaju generaciji čije se obrazovanje sastojalo u čitanju tekstova. Peter Burke (2003) kaže za povjesničare da još uvijek ne uzimaju slikovni dokaz dovoljno ozbiljno, npr. fotografske arhive, radije se oslanjaju na tekstove, političke i ekonomske činjenice. On navodi podatak da se u Velikoj Britaniji tek koncem 70-tih godina pojavljuju poneki ilustrirani znanstveni članci, da bi se njihov broj tijekom vremena povećavao. Postavlja se pitanje, je li jedini razlog needuciranost u korištenju slike ili se moguće ipak radi o strahu da bi vizualnost mogla uništiti pismenost, o strahu od gubitka/istiskivanja pisane riječi. Vrlo vjerojatno se to može smatrati razlogom otporu slici. Postoje, dakako, i brojni drugi razlozi zbog kojih se govornom jeziku pridaje toliko značenje. Povijesno gledano to je jezik koji ne služi samo komunikaciji, on je služio i još uvijek služi npr. kulturnim i političkim ciljevima. Njegova je uloga iznimno velika u vrijeme stvaranja nacionalnih država u Europi 19. st. Jezik se smatra najvažnijim elementom kulturnog identiteta jedne zemlje. Sve do danas europske države iz tog razloga čuvaju u školskim programima osnovnih škola jednu trećinu ukupne satnice za učenje materinjeg jezika, unatoč činjenici da se Europa integrira i postupno briše granice nacionalnih država. Diana Crane (1994:30): „Jezik je fundamentalni ljudski masovni medij. To je medij preko kojeg govore svi drugi mediji. Ni jedan drugi medij nije tako duboko ukorijenjen, tako emocionalno obojen, tako postojana osnova za političke aspiracije ili takova prepreka svakom pokušaju države da upotrijebi medije u svrhu hegemonističke kontrole“.

A kad je riječ o političkim aspiracijama nema boljeg primjera iz nedavne prošlosti za to da govorni jezik ljude spaja, ali i razdvaja od rata na prostoru bivše

Jugoslavije. Jezik kao element kulturnog identiteta oko kojeg se nacije homogeniziraju u trenutku sukoba postaje tako važnim pitanjem da se oko njega vode gorljive rasprave na svim stranama. Rezultat je, međutim, svugdje isti: insistira se na jezičnom čistunstvu i na razlikama pod svaku cijenu, kako bi se granice novonastalih država što lakše i brže zatvorile.

Dakako, da je ova pojava svojevrsni anakronizam, uzmemo li u obzir činjenicu da u Europi svi potječemo iz iste indoeuropske porodice naroda. I dok povijest prikazivanja znakova govori o zajedničkom arhetipskom imaginariju lingvističke varijacije i razlike među današnjim narodima puno su kasnijeg porijekla, ali traju sve do danas. Uglavnom, nažalost, nismo svjesni toga da verbalni jezik može biti barijera. Danas nam se, štoviše, čini da su globalizacijski procesi potaknuli globalnu komunikaciju, te da su nacionalne jezične barijere uklonjene, previđajući pri tome da se engleski jezik javlja kao dominantno sredstvo sporazumijevanja i to iz razloga što kao takav najbolje odgovara tehnicističkom duhu, tržišnoj ekonomiji i politici Zapada. To je jezik koji se pokazao praktičnim u komunikaciji na međunarodnoj razini, prvenstveno zahvaljujući uporabi elektroničkih medija i političkoj i ekonomskoj integraciji. Tu dimenziju engleskog jezika duhovito je opisala francuska psihologinja Corinne Maier u knjizi *Bonjour Paresse* koja je potakla veliko zanimanje francuske javnosti. Ona je rekla da je stvoren jedan metajezik, nastao na podlozi engleskog jezika, koji služi poslovanju suvremenu tvrtke u svijetu tržišne ekonomije, a koji je po svojim obilježjima jednako tako nerazgovijetan i totalitaran, kao što je nekada bio sovjetski žargon, nastao preobrazbom govora u kontaktu sa državnim ideologijom. *No man's* jezik tvrtke potisnuo je sve druge jezike „tako je *packing* istisnuo ambalažu, *reporting* zapisnik, *feed back* povratnu informaciju, a još nisam shvatila što je istisnuo *benchmarking* - kaže Maierova.

A što je s jezikom sporazumijevanja različitih kultura u dodiru?

Govorimo li o govornom i vizualnom jeziku, nema sumnje da se radi o dva različita oblika komunikacije. Nije poanta u tome da se za cijeli rascjep između riječi i slike, nego u tome da se odrede interesi i moći kojima raspolažu. Moć slike je uistinu velika. Toga sve više postajemo svjesni, jer živimo u digitalnoj eri, pod dominacijom slike i vizualnih komunikacija. Tu se krije paradoks da s jedne strane potrebujemo vizualni jezik u svakodnevnoj komunikaciji, a da pri tome i dalje ostajemo fokusirani na verbalnu i pisanu komunikaciju. Sve upućuje na to da bismo htjeli prevladati ovaj jaz, ali nam se na putu ispriječio problem tehničke nespretnosti, tj. nedostatak sposobnosti da se služimo slikom, da čitamo vizualni znak i da se njime izražavamo. I dok se suvremeno društvo sve više oslanja na vizualne komponente, naginje pravoj eksploziji vizualnih simbola, vizualna pismenost nije sustavno razvijana i nalazi se na niskoj razini. Tako npr. u međunarodnoj komunikaciji postoji donekle svijest o tome da vizualni sustavi znakova mogu prevladati probleme jezičnih različitosti. Kada se, naime, u nekim situacijama hoće uspostaviti komunikacija među ljudima koji ne govore istim jezicima, kao npr. na međunarodnim aerodromima, onda se služimo slikovnim pismom, kao najjednostavnijim i

svima razumljivim načinom sporazumijevanja. To je, međutim, onaj rudimentarni, uglavnom primitivni znakovni sustav koji nikako ne ide u prilog razmišljanju o zapadnoj civilizaciji određenoj vizualnom paradigmatom. Vizualni jezik pruža dakako više mogućnosti u komunikaciji, koje ostaju neiskorištene uglavnom zato što se previđa činjenica da taj simbolički jezik proizlazi iz likovnih umjetnosti, koju bismo zato trebali polje poznavati i drugačije u društvu tretirati. Kako umjetnosti nije dana odgovarajuća pozicija, mi imamo, između ostalog, čudnu situaciju da kultura po svom karakteru postaje sve više vizualna, a da se značaj vizualnih umjetnosti istodobno ne povećava. Drugi, puno veći problem leži u tome što umjetnost ne shvaćamo kao simbolički jezik koji u svom pojavnom obliku otkriva skrivenu stvarnost. O tome Jenks (2005:67) kaže: „Istina je da je većina vizualne kulture drska, mlada i gruba, no ugrožen je onaj dio vizualne kulture koji smatram najdragocjenijim: drevno umijeće slikarstva. Ugrožava ga se ne zbog njegove starosti (koja predstavlja njegovu prednost), već zbog njegove bliskosti s korozivnim govorom elite, čuvarima teoretičarske Republike, koji će u krajnjem slučaju uvijek žrtvovati bilo kakvo javno štovanje vizualne kulture. Suprotno bi stajalište značilo ugrožavanje njihovih političkih položaja, a složeni bi materijali vizualnosti prestali biti predmetom teoretičarskih razjašnjavanja. Umjesto toga, dvije bi se neprozirne slike u svojoj svojoj različitosti demokratski i nerazrješivo suprotstavile jedna drugoj“. Ipak, vrijeme u kojem fotografija, film, televizija, slikarstvo zauzima tako važno mjesto, nesumnjivo zahtjeva semiotiku koja neće zapostavljati vizualni znak.

UČINAK VIZUALNE UMJETNOSTI U MEĐUNARODNIM RELACIJAMA

Mi danas živimo u svijetu snažno izraženih akulturacijskih procesa u materijalnoj sferi, u svijetu internacionalne trgovine bez presedana, ali još uvijek nedovoljno povezanom u sferi duhovne kulture. O ovim procesima govorimo kao o globalizaciji koja se prvenstveno širi ekonomskim prostorom i smatramo da je ona *driving force* svih promjena u drugim sferama pa tako i u kulturi. Što međutim podrazumijevaju ove promjene o tome se još nedovoljno zna, znanstvena istraživanja tek trebaju utvrditi pozitivne efekte kao i rizike, opasnosti koje nas čekaju. Opasnost o kojoj se najčešće govori je opasnost od unifikacije koja bi mogla imati negativne efekte u kulturi u smislu uniformiranja ili ujednačavanja.

Kako je proces globalizacije u suvremenoj kulturi ipak još na samom početku, a promjene se u kulturi nikada ne dešavaju jako brzo – za fundamentalne promjene potrebna su desetljeća, pa čak i stoljeća – od najvećeg je mogućeg značaja postaviti temelje takvoj kulturnoj politici koja će:

1. razviti takve oblike komunikacije i suradnje među različitim kulturama koji mogu ublažiti, ako ne i spriječiti negativne efekte vezane uz globalizaciju,
2. još snažnije povezati, umrežiti, razmjenjivati inicijative sa ciljem stvaranja nove kulture utemeljene na zajedničkim vrijednostima.

Europa je također krenula u kulturalne promjene svjesna da socijalne, ekonomske i tehnološke promjene koje globalizacija između ostalog, nosi sa sobom dovode do još većih razlika između siromašnih i bogatih zemalja postavivši kulturu u središte integracijskog procesa kao faktor jačanja demokracije, solidarnosti, sigurnosti i stabilnosti.

Europa kao kulturni projekt odlučna je ući u ovaj proces tako da kultura ostane u ingerenciji svake nacije kako bi se sačuvale različitosti, s visokim stupnjem osjetljivosti za regionalne i povijesne razlike. O tome na razini kulturne politike govore brojni dokumenti koji su usklađeni sa stavovima u UNESCO dokumentu *Convention of the protection and promotion of the diversity of cultural expressions*, Paris, 2005.

“Mi moramo postati svjesni toga da kulturne razlike stvaraju bogatiji i raznolikiji svijet, svijet koji povećava mogućnosti odabira i njeguje sva ljudska svojstva i vrijednosti i da je takav svijet pokretačka snaga održivog razvoja za sve zajednice, ljude i nacije.”

U praksi stvari stoje ipak nešto drugačije. Još uvijek Europljani malo znaju jedni o drugima, a ni europocentrizma se još nismo oslobodili. Još uvijek postoje oni koji smatraju da je europska umjetnost i kultura najbolja na svijetu kao što se vjeruje da u Europi samo velike nacije, poput francuske, njemačke ili španjolske mogu stvoriti velike umjetnike. Stoga Europa tek treba stvoriti okvir koji će jamčiti ravnopravnost zemljama u smislu prostora i intenziteta njihovog internacionalnog kulturnog uključivanja kako bi se izbjegla neuravnotežena prisutnost jačih kultura u malim nacijama bez izgleda na reprocitet.

Jednom je prilikom (2004.) Jack Lang, bivši francuski ministar kulture i obrazovanja, rekao da europska kultura funkcionira sa svega 50 posto svojih mogućnosti. Postoji npr. zajednička agrikulturna politika, ali ne i zajednička filmska politika u Europi, a trebali bismo imati iste ambicije u kulturi kao i agrikulturi. Kao izgovor se često navodi nedostatak novca za zajedničke kulturne projekte. Dalje, u Europi se vode jednako žive rasprave o kulturnom identitetu i kulturnim sukobima kao i one o multikulturalnosti, samo što oni koji pokazuju izrazitu brigu za kulturni identitet rijetko prisustvuju raspravama o multikulturalnosti kao da se ove teme međusobno isključuju.

A ako se programatski zalažemo za multikulturalnost, za kulturno ujedinjenje Europe, onda nam je prvi cilj otkrivanje inovativnih instrumenata kulturne suradnje između zemalja. U obzir treba uzeti sve instrumente koji nam stoje na raspolaganju, instrumente koji će povećati kulturnu suradnju tako da se uklone prepreke, stereotipi i predrasude a potaknu svi oblici komunikacije, kako verbalni tako i neverbalni. Umjetnost je jedan od instrumenata koji funkcionira kao poticatelj / agens razvoja i katalizator različitosti, povijesnog pamćenja, interesa i težnji unutar svake pojedine zajednice. Istodobno ona je po svom karakteru multikulturalna. Ona zbližava ljude bez obzira na kulturne obrasce svojim univerzalnim jezikom.

Komunikativnost vizualne umjetnosti

U statutu InSEA (*International Society for Education Through Art*) stoji rečenica "Kreativna aktivnost je osnovna potreba zajednička svim ljudima, a umjetnost je jedan od najrazvijenijih oblika ljudskog izražavanja i sporazumijevanja" koja u potpunosti odgovara tvrdnji ovoga rada da internacionalna suradnja mobilizira sve oblike komunikacije, osobito one koji sadrže komponente koje su bliske svim ljudima. Umjetnost je po svom karakteru univerzalni jezik. To je simbolički jezik kojim su se ljudi stoljećima služili bez obzira kojoj su kulturi pripadali. Odlikuje se jednostavnim konvencijama kojima su se ljudi oduvijek služili da bi izrazili ono što se ne može izraziti ni na koji drugi način, a posebno ono što se nije smjelo izgovoriti. Simbolizam je instrument znanja i najstarija fundamentalna metoda izražavanja koji kao takav otkriva aspekte realiteta koji izmiču drugim oblicima izražavanja. Simbolizam nije samo internacionalan, on se proteže kroz stoljeća, njegova je vrijednost u tome što na jednostavan način izražava mišljenje i težnje određene zajednice kroz stoljeća.

Vizualna umjetnost se služi jezikom slike koji je svima razumljiv, stoga je jedan. On se ne može porediti s engleskim, arapskim ili kineskim. Nelson Goodman (1976:167) u knjizi *Languages of Art* kaže: "Ono što mi saznajemo putem umjetnosti osjećamo u našim kostima i nervima i mišićima jednako tako snažno kao što spoznajemo mišljenjem... Svaka osjetljivost i sposobnost razumijevanja organizma sudjeluje u pronalaženju i interpretaciji simbola".

Isto mišljenje dijeli veliki teoretičar John Dewey koji je 1934. napisao u knjizi *Art as Experience* (1934:334) da je umjetnost "najbolji mogući prozor u drugu kulturu" misleći pri tome u prvom redu na komunikološku vrijednost umjetnosti koja proizlazi iz "estetske kvalitete koja je ista za Grke, Kineze i Amerikance." estetsko iskustvo kao direktno, riječi lišeno razumijevanje, imanentno je svim ljudima bez razlike.

Iako se umjetničko djelo/slika ne smije promatrati samo kao komunikacijska struktura ipak je nedvojbeno da je umjetničko djelo istodobno poruka koja prenosi životno iskustvo jedne zajednice na najneposredniji način, način koji je razumljiv svakoj drugoj zajednici. Tu neposrednost najkraće opisuje stara kineska poslovice: "jedna slika govori više od tisuću riječi". Dalje, suvremena znanstvena istraživanja (*perceptual psychology*) dokazuju da je psihološki učinak boja i oblika na ljude u pravilu isti bez obzira na kulturnu pripadnost. Na isti zaključak nailaze znanstvenici kada objašnjavaju kako funkcionira likovna perspektiva u slikarstvu. Estetski je doživljaj generička suština čovjeka i pravilno je raspoređen kod svih ljudi.

Umjetnost je tako mnogostran i prilagodljiv medij da služi i prenošenju velikog broja bazičnih znanstvenih principa ljudima različitih godina i različitog podrijetla. Umjetnost omogućava prenošenje kompleksnih ideja na prihvatljiv, i kulturalno relevantan način. Umjetnost i znanost imaju simbiotski odnos. Opažanje, znanje, sjećanje, očekivanje, maštanje itd. svi odreda mogu biti inducirani pomoću slika, možda čak i radikalnije nego pomoću riječi. Opažanje slika i stvaranje slika traje

već dvadeset ili trideset tisuća godina ljudskog vijeka i to je postignuće imanentno čovjeku. Prednost izražavanja putem slike može se ukratko opisati riječima; oni koji stvaraju slike mogu potaknuti svijest drugih o onom što su vidjeli, ili što su zapazili, čega se sjećaju, što očekuju ili zamišljaju i oni to rade bez ikakvog pretvaranja informacije u drugi oblik. Dok deskripcija stavlja optičke podatke u riječi, prikazivanje slikom, međutim hvata i izlaže u optičkom nizu, u kojem manje ili više oni mogu biti isti kao u slučaju direktne percepcije. Slika nam daje neku vrstu informacije, bogate i kompleksne o prirodnom okolišu koju nam riječi ne mogu dati. Dalje, slike ne pretvaraju naše iskustvo u stereotipe. Vizualni jezik je univerzalan i mi možemo učiti iz slika s manje napora nego što nam treba kod učenja putem riječi. Čovjek crta od prastarih vremena. Svatko od nas može crtati, čak i oni koji nisu naučili čitati i pisati. Crtež je, naime, oduvijek bio elementarni oblik slikovnog izražavanja.

Slika, međutim, nije samo informacija o okolišu, ona je i zapis. Slike su poput rukopisa, isti ih opservers može više puta promatrati, ali ih može promatrati i više opserversa istodobno. To znači da omogućavaju komunikaciju, pa i komunikaciju među generacijama. Umjetnički muzeji su poput knjižnica, spremišta znanja, oni omogućavaju znanju da se akumulira.

Mi, nažalost, još uvijek nismo svjesni kolika je moć slike u komunikaciji. Umjetnost najčešće doživljavamo kao zgodan, nedefiniran ukras našeg života, koji je lijep ali nepotreban. Tom mitu se u Europi pridružuje i mišljenje da je umjetnost stvar prošlosti, nešto čime se ponosimo kao dijelom zajedničke kulture. U Americi pak kako kaže Wendy Richmond (2001.) uloga se umjetnosti marginalizira:

1. «Zato što umjetnički radovi nemaju proizvodnu funkciju u američkoj ekonomiji,
2. Umjetnost je često politički opasna,
3. Suvremena je umjetnost prekomplikirana da bi je razumjeli»

Bude li se, međutim, integracijski proces u kulturi dalje širio na internacionalnoj razini, kao što je započeo, ipak treba vjerovati da će se pojaviti potreba za razvojem jezika koji će brže i jednostavnije voditi sporazumijevanju ljudi porijeklom iz različitih kultura. Neke naznake koje upućuju u tom smjeru već postoje. Potreba za oslanjanjem na oblike komunikacije koji se ne baziraju na visokim tehnologijama, proizlazi iz činjenice da, kao što kaže Niklas Luhmann (1990.), u društvu pretrpanom ogromnom količinom informacija, moramo stvoriti neke sisteme komunikacije koji će nam pomoći da reduciramo nepredvidivost. Čini se da se neki kulturni krugovi sve češće oslanjaju na primitivne oblike društvenih kontakata, npr. na usmenu predaju i na neverbalne oblike komunikacije. Sve je više neverbalnih kazališta koja izrastaju iz potrebe za neverbalnom komunikacijom. Prednosti takve komunikacije leže u tome što nam omogućava da brzo shvatimo namjere i osobine drugih ljudi iz njihovih osjećaja, raspoloženja i emocija, izraženih neverbalnim znakovima, kao što su izraz lica, kontakt očima-pogledom, položaj tijela i pokret. Ideja o vizualnoj komunikaciji kao integriranom obliku prenošenja poruka sa estetskom i etičkom dimenzijom, nije, dakako, nova na europskim prostorima. Aus-

trijanac Otto Neurath razvio je 30-tih godina prošlog stoljeća tzv. sistem Izotipa kao sistem komunikacije koji se koristi stiliziranim grafičkim znakovima u dvodimenzionalnoj sintaksi. Njegovi su radovi uspješno pokazali kako se vrlo komplicirane misli i osjećaji mogu izraziti grafički, a želja mu je bila da se ti znakovi koriste u međunarodnoj komunikaciji. Istom problematikom zaokupljeni su danas brojni entuzijasti koji uglavnom dolaze iz akademskih krugova.

Na kraju, kulturna suradnja do koje bismo htjeli doći, zahtjeva jasan strateški plan koji će pojačati suradnju putem vizualne komunikacije u području umjetnosti i drugih oblika neverbalne komunikacije. Putem umjetnosti otvorit će se visoko produktivan oblik transnacionalne suradnje.

Umjetnost kao oblik ekspresije

Promatramo li vizualnu umjetnost u svijetu danas, s aspekta onoga što nam priopćuje i kroz njenu ulogu u komunikaciji onda vidimo da se očituje kao tvoriteljica univerzalnog oblika likovnog govora o univerzalnim temama, univerzalijama, što je čini sličnom filozofiji ili je pretvara u filozofiju. Umjetnosti nije stalo tek do komunikacije kao komunikacije, prije bi se moglo reći da je umjetnosti danas inherentna potraga za novom univerzalnošću, težnja za otkrivanjem onoga što zovemo *sensus communis* o smislu svijeta u kojem živimo. Prema konkretnom realitetu, kao okružju u kojem nastaje, suvremena se umjetnost najčešće odnosi tako da ga simboličkim jezikom transcendiraju, otkrivajući nam ono što nam je svima zajedničko. Istodobno izražavajući neku vrstu etičke dimenzije koja se više odnosi na budućnost negoli na prošlost i sadašnjost, ona je više prospektivna nego retrospektivna. Na taj način često upozorava na globalne probleme kao i na konflikt svojstven ljudskoj egzistenciji, na temeljnu suprotnost između dobra i zla, istine i zablude, ljepote i ružnoće, konflikt koji potiče kretanje našeg života. Znanstvenik možda može, u potrazi za empirijskom spoznajom, ignorirati ovaj konflikt zbog opasnosti koja uključuje vrijednosne sudove, ali humanist i umjetnik ih ne može zaobići. U tom smislu umjetnost je uvijek bila vezana za sudbinu svijeta, bilo da se radi o antičkom svijetu ili ovome danas.

Jedna od važnijih uloga umjetnosti, u kojoj je umjetnost nezamjenjiva, je ona koju ima u organizaciji emocija; ona registrira osjećaj u svim njegovim posebnim značenjima, ona daje strukturu i rafiniranost, kao i smjer unutarnjem životu svojih suvremenika. Zadatak je umjetnika danas, da prodre u još neviđena područja bioloških funkcija, da istražuje nove dimenzije postindustrijskog društva i da prevede nova otkrića u emocionalnu orijentaciju. Umjetnik svjesno i nesvjesno razrješava mnoge probleme iz života jedne izobličene i kaotične kompleksnosti svakodnevnice i povezuje ih u emocionalnu strukturu od velikog značaja. Ova sposobnost je izuzetan dar koji se temelji na moći intuicije i uvida, na mišljenju i znanju i na imanentnoj odgovornosti prema biološkim i socijalnim zakonima, koji potiču na reinterpretaciju u svakoj civilizaciji. Ova snaga spoznaje prisutna je i u drugim kreativnim područjima, koja slijede iste nade, traže ista značenja, premda se sadržaji njihovih radova razlikuju.

Kada govorimo o socijalnoj osjetljivosti umjetnika i socijalnom karakteru umjetnosti, ne smijemo smetnuti s uma da je nerijetko u teškim razdobljima upravo umjetnost bila savjest čovječanstva. Uzmimo kao primjer nadrealizam i način na koji se taj umjetnički pravac protivio «neprihvatljivom ljudskom ponašanju». Uzmimo primjer slika Otta Dixea o rovovskom ratu, njegova estetska transmutacija smrti i uništenja pretvorena u natprirodno prekrasnu scenu i daje nam sasvim određeni kritički pogled na prizor, podiže svijest na djelotvorniji način od bilo kojeg novinskog izvješća. Ove estetski briljantne Dixeve slike potiču u nama takve neugodne osjećaje koje ne može proizvesti nikakva fotografija. Fotografija pokazuje razarajuće scene, no Dixova slika ne samo da pokazuje razaranje, već nas povezuje s njim, u složenoj dijalektici identifikacije i dezidentifikacije – šokantno vezanje i odlučno odvajanje. U toj je slici sadržana istina svijeta, a način koji je prikazuje spašava dušu i proizvodi katarktički učinak.

Ne samo na ovom primjeru, već i na mnogim drugim možemo se uvjeriti da poruka prenesena slikom postiže viši stupanj identifikacije i empatije od bilo koje druge poruke.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Postignemo li suglasnost o tome da je umjetnost kao simbolički jezik ravnopravna verbalnom jeziku, jezik koji izražava ne samo estetsku nego i etičku dimenziju, koji osigurava intelektualnu stimulaciju, povećava socijalnu interakciju/suradnju, potiče osjećaje i afirmira emocionalno i duhovno ispunjenje neovisno o tome kojoj kulturnoj skupini pripadamo, valja nam graditi takvu kulturnu politiku koja će identificirati ovu ulogu umjetnosti. Takva bi se kulturna politika trebala zauzimati za:

1. mobilnost u području umjetnosti
2. uvođenje potpore umjetnicima
3. potporu umjetničkom obrazovanju
4. osnivanje regionalnih fondova za kroskulturalnu suradnju
5. jačanje umjetničkih mreža i povezivanje članova, što podrazumijeva socijalnu i kulturnu otvorenost
6. art menadžment
7. potporu očuvanju umjetničkog blaga bez obzira kojoj zemlji ili dijelu svijeta pripada.

LITERATURA

- Buhl, M. (2005) Visual culture as a strategic approach to art education in education. **International journal of education through art** 1 (2) Bristol: UK: Intellect, str.103-114.
- Burke, P. (2003) **Eyewitnessing: The Uses of Images as Historical Evidence**. London: Reaction Books Ltd
- (2005) Convention of the protection and promotion of the diversity of cultural expressions, Paris.
- (1997). Constituion and rules: InSEA. International Society for Education through Art.
- Crane, D. (1994.), **The Sociology of Culture**, Cambridge: Blackwell Publishers.
- Dewey, J. (1934.) **Art as Experience**, New York: Minton, Balch & Com.
- Goodman, N. (1976) **Languages of Art**. Indianapolis / Cambridge : Hackett Publishing Company Inc.
- Jenks, C. (2005) **Culture**. London & New York: Routledge.
- Jenks, C. ur. (2002) **Vizualna kultura**. Zagreb: HSD.
- Luhmann, N. (1990) **Essays on self-reference**. New York: Columbia University Press.
- Maar, C. & Burda, H. (2005.) **Iconic turn**. Koln: Du Mont.
- Maier, C. (2004) **Bonjour paresse**. Paris: Editions Michalon.
- Mitchell, W.J.T. (1986) **Iconology: Image, Text and Ideology**. Chicago and London.
- Neurath, O. (1978). **International picture language**. Reading: University of Reading.
- Richmond, W. (2001) Promoting Visual Thinking. U: **Communication Art**. August 2001. USA: Coyne&Blanchard, Inc.
www.commart.com/ca/coltech/wenR

COMMUNICATION THROUGH VISUAL ART IN INTERNATIONAL COOPERATION

Vera Turković
Academy of Fine Arts Zagreb

Summary

It is a generally accepted fact today that we live in a digital era, where the visual art and visual communications hold the domination. The technology has improved the visual art and visual communication in such a subtle way, that people are generally not aware of this change. Today, we all need visual language in communication and everyday life, but most of us are still under the influence of traditional values, based on verbal and written communication. Educational programs and administration are on that same level. Why is that?

Another problem, which this work is studying, is even more serious. It is based on the question how much is the new cultural paradigm, touched by digital media, which are used mostly for transmitting of information, appropriate for the continuity of life reality. If we take in consideration the fact that the technology is absolutely subordinated to market economy and its logics of profit, a question comes to mind: how much does the technology help to cultural interaction and bonding. Thanks to media, people that are members of different cultural patterns can easily interact all over the World. On the other hand, we are still lacking a need for mutual understanding. What can change this state of facts?

This work emphasizes the difference between visual culture and visual art and claims that the conclusion which is based on the fact that visual culture defines artistic values is wrong. Visual communication which is brought down to communicating just for communication can not embrace and express (1) the meaning of life and (2) the feelings of others. Opposite to visual communication, visual art uses symbolic language that overcomes reality and exposes the thing common to all. Universal language of art has also the aesthetic and the ethic dimension, and can stimulate the intellect. The language of art improves social interaction and cooperation. Finally, the language of art stimulates equally our feelings and assures emotional and spiritual fullness. This work deals with the phenomenon of visual art in international communication.

Key words: *visual art, visual communication, symbolic language, international cooperation through art*

KOMMUNIKATION DURCH VISUELLE KUNST IN DER INTERNATIONALEN ZUSAMMENARBEIT

Vera Turković
Akademie für bildende Künste, Zagreb

Zusammenfassung

Heutzutage gilt die allgemein akzeptierte Tatsache, dass wir in einer digitalen Zeit leben und dass die visuelle Kultur und die visuellen Kommunikationsmittel dominant sind. Die Technologie hat die visuelle Kommunikation und die visuelle Kunst auf eine so subtile Art und Weise vorangebracht, dass sich die Menschen generell dieser Änderung nicht bewusst sind.

Jeder/ von uns braucht heutzutage eine visuelle Sprache zur Kommunikation im alltäglichen Leben, die meisten jedoch sind immer noch auf die traditionellen Werte ausgerichtet, die auf verbaler und schriftlicher Kommunikation beruhen. Die Bildungsprogramme und die Verwaltung befinden sich auf der gleichen Ebene. Warum ist es dem so?

Ein anderes Problem, das diese Arbeit erörtert, ist noch ernsthafter und es geht aus der Frage hervor, inwiefern ist das neue kulturelle an visuelle Medien angelehnte Paradigma der Kontinuität der Lebensrealität angemessen, denn diese Medien dienen vor allem zum Überbringen von Nachrichten.

Ziehen wir die Tatsache in Betracht, dass die Technologie absolut der Marktwirtschaft und deren Profitlogik untergeordnet ist, stellt sich die Frage, in welchem Ausmaß sie der kulturellen Annäherung und der kulturellen Interaktion beiträgt. Dank Medien, die zu unterschiedlichen Kulturmustern gehören, knüpfen Menschen in der ganzen Welt leicht Kontakte. Das Bedürfnis nach gegenseitigem Verständnis fehlt jedoch immer noch sehr. Wie kann dieser Zustand geändert werden?

Die vorliegende Arbeit hebt den Unterschied zwischen der visuellen Kultur und der visuellen Kunst hervor und behauptet, dass die Schlussfolgerung falsch ist, die von der Behauptung auskommt, dass die visuelle Kultur die künstlerischen Werte definiert.

Ganz im Gegenteil, die visuelle Kommunikation, die auf Kommunikation zum Zweck der Kommunikation zusammengeführt wird, kann (1) die Bedeutung des Lebens und (2) die Gefühle anderer Menschen weder umfassen noch ausdrücken. Im Unterschied zur visuellen Kommunikation, gebrauchen die visuellen Künste eine symbolische Sprache, über die Realität hinaus geht und das entdeckt, was allen gemeinsam ist. Die Universalsprache der Kunst besitzt eine ethische und eine ästhetische Dimension und stimuliert den Intellekt. Die Sprache der Kunst bringt die menschliche Interaktion und Zusammenarbeit voran. Schließlich stimuliert die Sprache der Kunst gleichmäßig die Gefühle und sichert eine emotionelle und geistige Erfüllung. Die vorliegende Arbeit beschäftigt sich mit den Phänomenen der visuellen Kunst in der internationalen Kommunikation.

Schlüsselwörter: *visuelle Kunst, visuelle Kommunikation, symbolische Sprache, internationale Zusammenarbeit durch Kunst*